UNIVERSITETET I OSLO
DET HUMANISTISKE FAKULTET

Sanksjoner eller samarbeid?

Polen-spørsmålet i norsk utenrikspolitikk fra Solidaritet til kommunismens fall

- Begrensninger for norsk utenrikspolitikk under den kalde krigen: Avhengig av godt forhold til begge supermakter.
- Forholdet til NATO: Integrasjon vs avskjerming.
- Forholdet til Sovjetunionen: Beroligelse vs avskrekking.
- USAs ambassadør i Oslo 1945: Norge er pro USA/UK i den grad de tør, pro-Sovjet i den grad de må og pro-FN i den grad de kan.

- Etter NATO-medlemskapet: Norsk selvbilde som moderat brobygger mellom øst og vest som bidro til kontakt og forståelse
- Den norske *østpolitikken*: Norge forsøkte sammen med enkelte likesinnede land innenfor NATO og FN å vinne oppslutning om en aktiv avspenningspolitikk i forholdet til kommuniststatene.
- Fra sent 1950-tall: Spesielt godt forhold til Warszawapaktlandet Polen.

Martin Halvorsen (1998): Fire årsaker til godt norsk-polsk forhold:

- Felles ønske om brobygging og nedbygging av jernteppet, samt norsk base- og atompolitikk som mulig mønster for polsk politikk.
- Norge opplevde Polen som lettere å samarbeide med enn de fleste østblokkland.
- Stor norsk forståelse for polske synspunkter, blant annet frykten for Tyskland og for konsekvensene av øst/vest-konflikten.
- God personlig kjemi mellom utenriksministrene Halvard Lange og Adam Rapacki og mellom utenrikspolitiske tjenestemenn

- I tillegg: Nordisk sosialdemokrati et forbilde for mange i østblokken.
- Rapackiplanen: Militær uttynning og atomvåpenfri sone i Sentral-Europa
- Mål for Norge: Å løsne de polske båndene til Warszawapakten, på lang sikt også å stimulere systemendring i østblokken.
- Norges reaksjon ved nedfrysing av øst/vest forholdet, for eksempel Tsjekkoslovakia 1968: Sanksjoner fulgt av rask oppmykning.

- 1980: Solidaritet representerte alt Norge hadde ønsket for Polen – fredelig systemendring nedenfra, vilje til å samarbeide med regimet, gode kontakter vestover.
- Allikevel: Solidaritet ble møtt med skepsis i norsk UD. Stilt spørsmål ved om de polske dissidentene hadde mistet bakkekontakt og forhold til de ”mer konkrete og jordnære problemstillinger som bredere lag av befolkningen kjempet for.”
- UD håpet heller på den reformvennlige fraksjonen i kommunistpartiet – Norge anerkjente ikke Solidaritet før PZPR selv hadde gjort det gjennom Gdanskavtalen.

- Hvorfor var Norge så skeptiske til Solidaritet i 1980?

  - Overvuderte kommunistpartiets styrke, undervurderte Solidaritet.

  - ”Second Cold War” medførte en mer utsatt strategisk posisjon for Norge.

- Second Cold War:

  - Sovjetisk opprustning i nord.
  - Ideologisk konfrontasjon mellom USA og Sovjetunionen.
  - Vanskeligere for Norge å balansere forholdet til USA og Sovjet. Polen-spørsmålet vanskeliggjorde denne balanseringen, målet ble en normalisering i Polen.

- Desember 1981: Unntakstilstand i Polen.
- Sanksjonsspørsmålet: Splittelse i NATO, transatlantisk krise?
- USA under president Reagan ønsket kraftige sanksjoner, også mot Sovjetunionen. Behandlet Polen-spørsmålet i lys av supermaktkonfrontasjonen.
- De europeiske NATO-landene hadde større egeninteresse i Polen i form av handel og utestående lån. Flertallet ønsket rask gjenopptakelse av kontaktene.

- NATOs sanksjoner mot Polen offentliggjort 11. januar 1982. Tre hovedtiltak:
  - Stans i besøksutvekslingen på politisk nivå
  - Avslag på polske anmodninger om nye kreditter
  - Stans i gjeldsforhandlingene
- Tre krav for å lette sanksjonene:
  - Heving av unntakstilstanden
  - Frigivelse av de internerte
  - Gjenopptakelse av dialogen med opposisjonen
- Imidlertid: Uklart når disse kravene skulle regnes som innfridd.

- Norges sanksjonspolitikk: Integrasjon og avskjerming. Imidlertid: Lite egen politikk.
- 1981-1983 fulgte det tradisjonelle norske mønsteret:
  - Ønsket rask normalisering og gjenopptatte kontakter
  - Forslag om normalisering sommeren 1982 møtte kritikk fra allierte.
- 1983-86: Konflikt mellom utenriksminister Stray og fagkontoret:
  - Stray mindre interessert i østpolitikk og mer villig til å konfrontere kommunistregimene, prioriterte forholdet til USA.
  - Norge ble et av de mest restriktive NATO-landene i håndhevingen av Polen-sanksjonene og et av de siste landene til å gjenoppta politiske kontakter.

- 1986: Ap overtar regjeringsmakten. De politiske kontaktene med Polen normaliseres 1987-88, men Norge fortsatt langt bak i køen av NATO-land. Østpolitikken erstattet av normaliserings-politikk.
- Polen-spørsmålet hadde også en økonomisk side: Norge ga i 1989 220 millioner for å støtte opp under utviklingen i Polen. Samtidig gikk handelsbalansen fra 50 millioner i polsk favør i 1989 til 1,2 mrd i norsk favør i 1991.

- Alt i alt: 1980-tallets norske Polen-politikk stod i kontrast til fortiden. Stray viste større vilje til å protestere mot regimet, mindre vilje til samarbeid. Norge ble tilskuer, ikke deltaker.